

**ВИЩА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ****HIGHER EDUCATION IN THE SPHERE OF CULTURE AND ART
IN UKRAINE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES**

Аналізується стан вищої культурно-мистецької освіти в Україні, порушується питання щодо необхідності невідкладного вдосконалення існуючої нормативно-правової бази діяльності ВНЗ, надаються пропозиції стосовно можливих шляхів вирішення проблем вищих навчальних закладів культури та мистецтва.

Ключові слова: культурно-мистецька освіта, вищі навчальні заклади культури та мистецтва, нормативно-правова база, підготовка фахівців галузі культури і мистецтва, освітньо-кваліфікаційні рівні.

Анализируется состояние высшего культурно-искусствоведческого образования в Украине, поднимается вопрос необходимости безотлагательного усовершенствования существующей нормативно-правовой базы деятельности вузов, содержатся предложения относительно возможных путей решения проблем высших учебных заведений культуры и искусства.

Ключевые слова: культурно-искусствоведческое образование, высшие учебные заведения культуры и искусства, нормативно-правовая база, подготовка специалистов отрасли культуры и искусства, образовательно-квалификационные уровни.

The state of higher education in the sphere of culture and art in Ukraine is analysed, the issue is raised of the necessity of urgent improvement of the existing normative and legal base of the university activities, the proposals are examined as for the possible solutions of the problems of the institutions of higher education in the sphere of culture and art.

Key words: education in the sphere of culture and art, institutions of higher education in the sphere of culture and art, normative and legal base, education of specialists in the sphere of culture and art, education qualification levels.

Не лише збереження, а й подальший розвиток національного культурно-мистецького середовища неможливі без постійної цілеспрямованої державної підтримки культурно-мистецької освіти в Україні, унікальність і досягнення якої мають світове визнання. Вона забезпечується профільними вищими навчальними закладами III–IV рівнів акредитації, підпорядкованими Міністерству культури України.

Відповідно до Дорожньої карти для мистецької освіти, резолюцій усевітніх конференцій з питань розвитку мистецької освіти, які проводяться ЮНЕСКО, культурно-мистецька освіта визнана у світі однією із фундаментальних складових якісного оновлення освіти, адже культура і мистецтво — важливі компоненти всесторонньої освіти, яка забезпечує цілісний розвиток людини, тому право на культурно-мистецьку освіту є одним з основних прав людини, зафіксованим у Загальній декларації прав людини (ст. 22, 26 та ін.) [3].

Нині в Україні повну культурно-мистецьку освіту надають вищі культурно-мистецькі заклади III–IV рівнів акредитації, що перебувають у підпорядкуванні Міністерству культури (всього 12 закладів, із них 7 мають статус національних) та кількома спеціальними мистецькими ВНЗ системи Міністерства освіти і науки.

Фахівці, які здобули виконавську освіту в українських мистецьких ВНЗ, затребувані не лише в Україні. Значна кількість музикантів європейських оркестрів складають випускники українських музичних ВНЗ, які надають вищу освіту зі збереженням принципів наступності і безперервності. Провідними викладачами в європейських університетах, консерваторіях, коледжах є й вихідці з України. Набули визнання в світі і наші співвітчизники — професіонали інших напрямів — образотворчого, театрального, хореографічного, кіномистецтва.

Однак уже нині культурно-мистецькі вищі навчальні заклади України зіткнулися з проблемами, які не можуть самотужки вирішити Міністерство культури чи самі ВНЗ, а зволікання з їх вирішенням може негативно позначитися на розвитку як вищої культурно-мистецької освіти загалом, так і культурного середовища українського суспільства.

Ідеться не тільки про стабільне державне фінансування навчальних закладів галузі культури і мистецтва. Вже сьогодні стала необхідність певного корегування законодавчої та нормативної бази функціонування вищих мистецько-культурологічних навчальних закладів.

Нині реформування вищої освіти в Україні, а відтак і розробка її нормативно-правової бази, здійснюються відповідно до реалізації положень Болонської декларації щодо створення єдиного європейського освітнього простору. Ключовим моментом цього процесу є введення двоступеневої системи освіти — бакалаврату і магістратури, що забезпечить її прозорість і порівняність. Водночас Болонська декларація, принаймні нині, не потребує тотальної уніфікації освітніх систем її учасників. Мабуть, саме зважаючи на визнання необхідності і доцільності збереження певних національних та історичних особливостей вищої освіти в Україні

(п. 5 ст. 8 чинного Закону України «Про вищу освіту») передбачає виключення дня підготовки фахівців медичного і ветеринарно-методичного спрямувань, навчання котрих за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Магістр» може здійснюватися на основі повної загальної середньої освіти [1]. Але своєрідність та унікальність підготовки фахівців існує і в галузі мистецтва. Слід зазначити, що діючи до прийняття Закону «Про вищу освіту» нормативно-правові акти, зокрема Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. за № 65, робили виключення і для спеціальностей мистецького спрямування, передбачаючи можливість підготовки спеціалістів та магістрів на базі повної загальної середньої освіти, без випуску бакалаврів [6]. Зазначена особливість підготовки мистецьких кадрів зафіксована і в Постанові Колегії Міністерства культури і мистецтв України від 28 березня 2001 р.

Аргументом на користь підготовки фахівців культурно-мистецького спрямування освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» (спеціаліст) на базі повної загальної середньої освіти слугує і відсутність на сьогодні у сфері народного господарства відповідних професій і посад в установах галузі культури і мистецтва, які могли б займати бакалаври. Так, у Державному класифікаторі професій (ДК–2009) усі кваліфікації, які надаються випускникам мистецьких спеціальностей (артист, соліст, диригент і т. д.), належать до професій групи «Професіонали», тобто до таких, які передбачають обов'язкову наявність повної вищої освіти [4].

Подібна ситуація склалася й зі спеціальностями галузі знань «Культура». Так, наприклад, для випускників, котрі навчалися за спеціальністю «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури», обов'язковою вимогою для обіймання посади наукового співробітника є наявність повної вищої освіти. Посади для бакалаврів не передбачені в штатних розписах сучасних музейних установ України [7].

Тому в новій редакції Закону України «Про вищу освіту», проект якого поданий до розгляду Верховною Радою України, має бути законодавчо закріплена норма підготовки фахівців культурно-мистецького спрямування на базі повної загальної середньої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр».

Специфіка вищої культурно-мистецької освіти полягає і в особливих умовах навчального процесу, коли індивідуальні заняття є його основною формою, і в необхідності планування навчального навантаження на одного студента одночасно двох педагогічних працівників — викладача і концертмейстера за більшістю виконавських спеціальностей. Тому конче важлива проблема — встановлення науково обґрунтованого співвідношення кількості студентів на одного науково-педагогічного працівника

чи, принаймні, зважаючи на фінансові негаразди, збереження існуючого.

За діючою нині постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. за № 1134 «Про затвердження нормативів чисельності студентів, аспірантів, докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах післядипломної світи державної форми власності» (зі змінами), норматив чисельності студентів денної форми навчання на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у ВНЗ III-IV рівнів акредитації для освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за напрямками і спеціальностями галузі знань 0202 «Мистецтво» є:

- театральне мистецтво, хореографія, кіно-, телемистецтво — 5;
- музичне мистецтво — 3,5;
- образотворче та декоративно-прикладне мистецтво, реставрація творів мистецтва, дизайн — 5,5 [5].

Запропоноване збільшення співвідношення студент-викладач до 18 для напрямів і спеціальностей галузі знань «Мистецтво» загрожує самому існуванню національної системи вищої мистецької освіти, однією з характерних особливостей якої є діяльність творчих майстерень та виконавських шкіл, створених протягом багатьох десятиріч у вищих навчальних закладах і очолюваних видатними діячами мистецтв, котрі мають світове визнання; призведе до суттєвого зниження якості освіти внаслідок зменшення варіативності навчального процесу, звуження можливостей професійного росту викладачів, порушення принципу індивідуалізації навчального процесу.

Таким чином, застосування зазначених нормативів призведе до зменшення кількості штатних посад науково-педагогічних працівників. Відповідно до максимального навчального навантаження викладача до 900 годин на рік (ст. 49 Закону України «Про вищу освіту»), вищі навчальні заклади культури і мистецтва змушені будуть різко скоротити навчальні плани, зокрема індивідуальних занять зі спеціальних дисциплін, які є основою формування майбутнього фахівця. Це, в свою чергу, різко знизить якість мистецької освіти і може викликати «хвилю» від'їзду з України найталановитіших діячів мистецтв.

Зазначене повною мірою стосується і підготовки фахівців за спеціальностями напрямку «Культура».

Упродовж останнього десятиріччя обсяги державного замовлення на підготовку фахівців становили 10-20 осіб з кожної спеціальності. Тобто контингент студентів усіх курсів денної форми навчання за окремими напрямками спеціальностями — від 50 до 100 осіб. Існує сьогодні співвідношення чисельності студентів

на одну штатну посаду викладача визначається нормативом до 12, в цілому забезпечує якісне виконання освітньо-професійних програм підготовки фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, поєднання в навчальному процесі принципів фундаменталізації та індивідуалізації навчання.

Застосування до нових нормативів — 18 студентів денної форми навчання на одного викладача спричинить значне зменшення варіативності навчального процесу, звуження можливостей професійної спеціалізації викладача, котрий змушений буде одночасно вести по 6-8 навчальних дисциплін і, як наслідок, зробить неминучим формалізацію освіти, різке зниження її якості, обмеження можливостей викладачів постійно впливати на формування професійних і особистісних якостей майбутнього працівника галузі культури. Адже навіть зараз не менше третини навчального часу студента становить самостійна робота.

Слід також зазначити, що напрями підготовки, які належать до галузі знань «культура», мають між собою дуже мало спільного. Так, освітньо-професійна програма підготовки музезнавців-істориків принципово, на 85% номенклатури предметів, відрізняється від освітньо-професійної програми підготовки книгознавців або менеджерів соціокультурної діяльності, культурологів, документознавців-менеджерів інформаційних систем і мереж, фахівців народної художньої творчості, у підготовці яких узагалі домінує мистецька складова. Такий стан справ унеможливило підготовку бакалаврів напряму «культура» за єдиною освітньо-професійною програмою. Адже об'єднання окремих академічних груп указаних напрямів підготовки в потоки під час вивчення фундаментальних та спеціальних дисциплін неможливе. А це, у свою чергу, потребує значно більшої кількості викладачів у сфері культурно-мистецької освіти в порівнянні з іншими спеціальностями гуманітарного спрямування.

Насамкінець, зміст зазначених пропозицій повністю не відповідає рекомендаціям круглого столу на тему «Мистецька освіта в правовому полі: стан, проблеми та шляхи вирішення», проведеного Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти 30 жовтня 2009 р., не сприяє входженню України до світового освітнього простору. Адже в переважній більшості європейських вищих навчальних закладів співвідношення студент/викладач, навіть за загальнонауковими, а не культурно-мистецькими спеціальностями, становить 10 : 1, а в провідних університетах воно значно нижче, наприклад, у Політехнічному університеті Нью-Йорка (США), складає 5 : 1, в університеті м. Ньюкасл (Великобританія) — 4 : 1. Що стосується мистецьких і культурологічних навчальних програм, то там це співвідношення зовсім інше. Так, за програмою «Evroculture», яка реалізується в університетах

Нідерландів, Швеції, Іспанії, Німеччини, Польщі та Чехії, співвідношення студент/викладач усього 4 : 1. Підкреслюємо, що це культурологічна програма, а не мистецька, яка потребує ще меншого співвідношення [8-10].

Наступне питання стосується так званої «оптимізації» існуючої мережі вищих навчальних закладів та їх підпорядкуванню Міністерству освіти і науки. Реалізація цих ідей, які, на жаль, періодично виникають у представників певних владних структур, аж ніяк не може поліпшити стану культурно-мистецької освіти, а, навпаки, призведе до її занепаду. Адже існуюча сьогодні в Україні мережа ВНЗ культури і мистецтва є оптимальною і щодо географічного розташування цих закладів, і потреби в кадрах, які вони готують. Водночас зазначена мережа ВНЗ сприяє вирішенню як регіональних, так і загальнодержавних завдань відродження та розвитку національної культури. Кожен із цих ВНЗ має свою специфіку в наборі спеціальностей і спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка кадрів, усталені, з багаторічною історією наукові та виконавські школи і майстерні, плідні зв'язки з культурно-мистецькими установами регіону. І їх руйнація (а так звана «оптимізація» саме до цього й може призвести) означатиме загальне погіршення в цілому культурно-мистецької ситуації в Україні. До того ж, за кількістю культурно-мистецьких ВНЗ III–IV рівнів акредитації Україна, яка є однією з найбільших за площею і населення країн Європи, не тільки не перевищує середньоевропейські показники, а й значно поступається багатьом країнам. Так, у Греції 23 вищі навчальні заклади культури і мистецтва, серед них 4 консерваторії, 14 вищі драматичні школи, 5 хореографічних ВНЗ; у Польщі — 19 ВНЗ, у Латвії — 19 та ін.

Стосовно так званого «перепідпорядкування» слід зазначити, що нині не тільки вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації культури і мистецтва перебувають у підпорядкуванні Міністерства культури, а й десятки музичних училищ, училищ культури, мистецтва, сотні музичних, художніх шкіл, шкіл естетичного виховання. Саме їх існування забезпечує систему безперервної підготовки фахівців мистецької галузі і її порушення негативно позначатиметься на підготовці зазначених фахівців. Крім того, у підпорядкуванні Міністерства культури знаходиться і переважна більшість установ та закладів культури і мистецтва, для яких вищі навчальні заклади і здійснюють підготовку фахівців. Тому перепідпорядкування ВНЗ може призвести до порушення існуючої системи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів культури і мистецтва, що суперечитиме би і Закону України «Про культуру», нещодавно прийнятому Верховною Радою України [2].

Міністерство культури України забезпечує збереження специфіки культурно-мистецької освіти, цілісність (єдність) наявної структури культурно-мистецької галузі в цілому. Адже абітурієнтами культурно-мистецьких ВНЗ є молодь і люди, які вже пройшли відповідну професійну орієнтацію й підготовку через існуючу у державі мережу музичних шкіл, шкіл мистецтв, естетичного виховання. Ці молоді люди стають учнями ВНЗ I–II рівнів акредитації (училищ культури, мистецтв, музичних, художніх, хореографічних), а потім продовжують удосконалювати фахову підготовку в профільних університетах чи академіях. Край небезпечно в цьому сенсі є спроба перевести першу ланку цього унікального освітнього ланцюга (тобто школи, які формують основи художньої освіти) на самокупність, повний госпрозрахунок, позбавивши їх державного фінансування. Оскільки собівартість навчання в таких школах є достатньо високою, до декількох тисяч гривень на одного учня в місяць, то такий крок держави буде рівноцінний їх масовому закриттю, руйнації фундаменту унікальної системи безперервної культурно-мистецької освіти, яка вибудувана в Україні протягом багатьох десятиріч.

Стосовно такого унікального освітньо-мистецького організму як спеціалізовані музичні школи (так звані муздесятирічки), які існують при всіх вищих музичних мистецьких закладах, то саме вони починають формувати музичну еліту. Учні цих шкіл ще в підлітковому віці стають лауреатами і дипломантами найпрестижніших міжнародних конкурсів виконавської майстерності, а потім, під час навчання в профільних університетах і академіях, завершується їх становлення як високопрофесійних виконавців, котрих високо цінує світова музична спільнота. Руйнація системи спеціалізованих музичних шкіл призведе до втрати Україною своїх провідних позицій у сучасному мистецькому, зокрема музичному, світі.

Підготовка культурно-мистецьких кадрів стикається і з менш глобальними за своїми наслідками, але життєво важливими для сьогодення проблемами. Одна з них — відсутня можливість присвоєння магістрам відповідної професійної кваліфікації з її зазначенням у дипломі. Адже кваліфікації, які нині надаються — магістр з музичного чи магістр з театрального мистецтва, абсолютно не відображають професійної підготовки випускника. Тільки за спеціальністю «музичне мистецтво» існує 14 окремих спеціалізацій, за спеціальністю «театральне мистецтво» — 11. А в записах до дипломів це фахове спрямування абсолютно не відображається, конкретні кваліфікації заносяться тільки до дипломів спеціалістів, подальша доля яких поки що не визначена.

Для того, щоб магістерський рівень дійсно відповідав міжнародним освітнім стандартам, на наш погляд, потрібно нормативно

затвердити існування магістерських програм двох видів: академічні і професійні магістерські програми, збільшивши термін навчання до 1,5 — 2-х років та передбачити надання кваліфікації відповідно до обраного типу програми з її зазначенням у диплом.

Для спеціальностей галузей знань «культура» і «мистецтво» це могли б бути такі магістерські програми і кваліфікації:

Галузь знань	Спеціальність	Назва магістерської програми (академічної), кваліфікація	Назва магістерської програми (професійної), кваліфікація
0201 Культура	8.02010101 Культурологія	Історія та теорія культурології культуролог-дослідник, викладач	Прикладна культурологія культуролог-антрополог, експерт-консультант з питань міграцій та культурної адаптації, культуролог-рекреолог, менеджер культуротворчої діяльності; культуролог, менеджер-консультант громадських об'єднань; культуролог-менеджер міжнародного культурного співробітництва
	8.02010201 Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія	Історія та теорія книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства - книгознавець-дослідник, викладач; - бібліотекознавець-дослідник, викладач; - бібліографознавець-дослідник, викладач	Управління книговидавничою, бібліотечно-інформаційною діяльністю - менеджер книговидавничої, бібліотечно-інформаційної діяльності

Продовження таблиці

Галузь знань	Спеціальність	Назва магістерської програми (академічної), кваліфікація	Назва магістерської програми (професійної), кваліфікація
	8.02010301 Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури	Історія та теорія музейної і пам'ятникоохоронної діяльності - музеєзнавець-пам'яткознавець, історик, викладач	Організація та управління музейною і пам'яткоохоронною діяльністю музеєзнавець, менеджер музейної та пам'яткоохоронної діяльності; музеєзнавець, експерт-консультант з історичних та художніх цінностей
	8.02010501 Документознавство та інформаційна діяльність	Історія та теорія документознавства і гуманітарної інформатики - документознавець-дослідник; викладач	Управління документно-інформаційними системами документознавець-менеджер документно-інформаційних систем
	8.02010601 Менеджмент соціокультурної діяльності	Історія та теорія менеджменту соціокультурної діяльності - менеджер соціокультурної діяльності, аналітик-консультант	Соціокультурний менеджмент та маркетинг менеджер з організаційної та корпоративної культури; менеджер арт-бізнесу; менеджер-продюсер шоу-бізнесу та культурно-розважальної діяльності
	8.02010401 Народна художня творчість	Історія та теорія народної художньої культури - народознавець, дослідник традиційної культури, викладач	Організація та методика народної художньої діяльності педагог-менеджер народної художньої діяльності

Закінчення таблиці

Галузь знань	Спеціальність	Назва магістерської програми (академічної), кваліфікація	Назва магістерської програми (професійної), кваліфікація
	8.02020101 Театральне мистецтво	Історія та теорія театрального мистецтва - мистецтвознавець-дослідник; викладач	Театральне мистецтво: організація, методика виконавства - режисер-постановник; викладач
	8.02020201 Хореографія	Історія та теорія хореографічного мистецтва - мистецтвознавець-дослідник; викладач	Хореографічне мистецтво: організація, методика виконавства балетмейстер-постановник; викладач
	8.02020301 Кіно-, телемистецтво	Історія та теорія кіно-, телемистецтва - мистецтвознавець-дослідник; викладач	Кіно-, телемистецтво: організація та методика створення екранного продукту телережисер-постановник, продюсер, телеоператор-постановник
	8.02020401 Музичне мистецтво	Історія та теорія музичного мистецтва - мистецтвознавець-дослідник; викладач	Музичне мистецтво: організація, методика виконавства концертний виконавець; диригент; викладач

У разі вилучення освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», як передбачено в новій редакції Закону «Про вищу освіту», необхідно надати відповідні кваліфікації і випускникам бакалаврату.

Останнє, на що б хотілося звернути увагу, — це неприпустимість поширення процедури розміщення державного замовлення щодо підготовки фахівців на конкурсній основі на культурно-мистецькі вищі навчальні заклади, єдині ВНЗ в освітньому просторі України, які здатні здійснювати якісні навчання і виховання майбутньої культурно-мистецької еліти.

Вирішення означених, а також багатьох дрібніших питань нормативно-правового забезпечення культурно-мистецької освіти вможливить підготовку високоякісних фахівців.

Список літератури

1. Про вищу освіту : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2984 // Відом. Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
2. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778 // Відом. Верховної Ради України. — 2011. — № 24. — Ст. 168.
3. Всеобщая декларация прав человека : принята и провозглашена резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 дек. 1948 г. // Международные акты о правах человека : сб. документов. — М., 1999. — С. 39–43.
4. Класифікатор професій ДК 003 : 2010. — Вид офіц. — К. : Соцінформ, 2010. — 745 с.
5. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 1134 : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серп. 2004 р. № 1130 // Офіц. вісн. України. — 2004. — № 35. — С. 144–145.
6. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січ. 1998 р. № 65 // Офіц. вісн. України. — 1998. — № 3. — С. 202–207.
7. Примірні штатні розписи державних та комунальних музеїв, заповідників та закладів музейного типу [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва культури України від 1 серп. 2012 р. № 823. — Режим доступу: <http://mincult.gov.ua/mincult/uk/publish/article/296696/>. — Назва з екрана.
8. <http://www.vera.spb.ru/educat/england/univer.php>
9. <http://www.vera.spb.ru/educat/usa/univer.php>
10. <http://www.fa.ru/der/ic/edu/grants/Documents/ErasmusMundus.pdf>

УДК [373.3+7]:340.111.5()477

Т. М. КОЛОС

T. M. KOLOS

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**FEATURES OF THE LEGAL AND REGULATORY BASIS FOR PRIMARY ARTISTIC EDUCATION IN UKRAINE AT PRESENT**

Висвітлено особливості законодавчого та нормативно-правового забезпечення початкової мистецької освіти та їх вплив на функціонування дитячих мистецьких шкіл в Україні на сучасному етапі.

Ключові слова: *початкова мистецька освіта, дитячі мистецькі школи, законодавство у сфері культури, освітнє законодавство.*

Освещены особенности законодательного и нормативно-правового обеспечения начального художественного образования и их влияние на функционирование детских художественных школ в Украине на современном этапе.